

VREME EVROPE

VRLINE ŽIVOTA U PORODICI EVROPSKIH NARODA (6)

Sveti Ćirilo i Metodije, zaštitnici Evrope

Religija i Evropa

Nasleđe i sadašnji trenutak

Ako bismo iz Evrope “sklonili” sve što je u njenom nasleđu hrišćansko i što je iz hrišćanstva proizašlo i njime bilo dotaknuto, uključujući i slikarstvo, arhitekturu, muziku, književnost, veliko je pitanje da li bi se išta moglo uraditi sa onim što je preostalo. Ma kakvo da je nečije versko opredeljenje, nemoguće je opovrgnuti da Evropa jeste neraskidivo povezana sa hrišćanstvom

Kada je donošen Evropski ustav, jedna od glavnih rasprava odnosila se na (ne)spominjanje Boga, odnosno hrišćanstva u tom dokumentu. Glavni protivnik bila je Francuska, što i nije čudilo jer je to zemlja sa izrazitom sekularnom tradicijom. Drugi protivnik bile su nordijske zemlje, što bi moglo da začudi jer je reč o državama u kojima je pretežno prisutan model državne crkve. Na drugom polu našla se Nemačka, čija je kancelarka Angela Merkel istakla da, pošto je u osnovi hrišćanstvo oblikovalo Evropu, identitet stanovnika starog kontinenta treba da se veže za njega. Tom zahtevu pridružile su se i Španija, Italija i Poljska. Isto je smatrala i Grčka pravoslavna crkva. Tadašnji papa Jovan Pavle drugi više puta je govorio da je nasleđe kontinenta hrišćansko, kao i da se dva oblika velikog predanja crkve, istočnog i zapadnog, dva oblika kulture, “dopunjuju poput ‘dva plućna krila’ jednog organizma”.

Oponenti bilo kakvog unosa religioznog elementa smatrali su da su se projekti Evropske unije odnosili na sekularnu tradiciju i svako pozivanje na temelje jedne religije značilo bi osporavanje važnosti drugih. U vezi s tim, veliki broj članica Unije ima manjinske grupe koje se uz hrišćanski predznak nove Evrope možda ne bi osećale prijatno “kod svoje kuće”. Konačno, Ustav treba da pruži najširi mogući okvir za identifikaciju građana sa idejom Evrope.

Tada je vođena i polemika između nekadašnjeg predsednika Evropske komisije Žaka Delora i češkog predsednika Vclava Havela. “Ja ne kažem da li će buduća Evropa biti hrišćanska ili neće, ja sam samo protiv da se zajednička hrišćanska sudbina potpuno prećuti u Povelji, iako je to istorijska činjenica”, kazao je Delor. Havel je smatrao da sve vrednosti za koje se hrišćanstvo zalaže već postoje u Povelji i da nije moguće u dokumentu takve vrste navoditi religiozne tradicije.

Konačno, tekst Evropskog ustava sadrži odredbu koja se odnosi na “kulturno, religijsko i humanističko nasleđe” kontinenta. Hrišćanstvo se ne spominje.

Kada je reč o svim verskim zajednicama, član 17 obavezuje zvaničnike EU da održavaju konsultacije sa verskim grupama, ali isto tako i sa nekonfesionalnim i filozofskim organizacijama.

VERA I ATEIZAM: Prošle godine najviši zvaničnici Evropske unije sastali su se sa verskim liderima da bi razgovarali o borbi protiv siromaštva. Iako se takav susret događa svake

godine, ovoga puta on je “podržan” prihvaćenom Poveljom. No, pošto su se nekonfesionalne organizacije pobunile, da bi se održala ravnoteža, u jesen je usledio samit na kom su predstavnici evropskih ateista i masonske lože razgovarali sa evropskim liderima. “Prvi evropski ‘nevernik’ izjavio je da je sastanak bio pomalo čudan”, izveštavale su sutradan novine.

I dok se, s jedne strane, čuju glasne kritike na račun crkve koja se “meša u sve sfere društva, i onda kada joj tu nije mesto”, dotle, s druge strane, stiže kritika da “ateizam postaje državna dogma”.

Mitropolit Ruske pravoslavne crkve Ilarion Alfejev čak

savremeni sekularizam vidi kao militantni i neprijateljski nastojen prema hrišćanstvu.

“Za njih (pobornike savremenog sekularizma), pominjanje Boga u dokumentima koja su od javnog značaja ili nošenje religioznih simbola na javnim mestima krši prava onih koji nisu vernici ili su agnostici. Međutim, zaboravljaju da zabrana pominjanja Boga i nošenja religioznih simbola jednako diskriminiše vernike kojima je uskraćeno pravo da otvoreno ispoljavaju svoja religiozna uverenja”, kaže Alefejev.

VERA I SUD: Krajem 2009. godine, sud u Strazburu doneo je presudu koja je veoma uzdrmla stanovnike Italije. Naime, Saile Latusi, Finkinja koja radi u Italiji, žalila se da je pravo na obrazovanje njene dece u skladu sa njenim verskim uverenjima narušeno jer su raspeća istaknuta u svakoj učionici. Presuda je glasila da će deca osećati da su “odgajana u školskoj sredini koja je obeležena određenom veroispovešću. Ono što može biti ohrabrujuće za neke religiozne učenike, može takođe biti emocionalno uznemirujuće za učenike drugih veroispovesti ili za one koji ne ispovedaju nijednu religiju.” Naloženo je da se raspeća uklone iz škole. Italija treba da plati majci, podnosiocu tužbe, pet hiljada evra.

Vlada Italije se pobunila smatrajući da je raspeće “simbol italijanske i evropske istorije i tradicije.”

U našoj zemlji niko ne želi da nametne katoličku religiju”,

Mikelandelova Pijeta

Crkva 2011

Vodeći nemački katolički teolozi, njih 144 koji predaju na fakultetima, potpisali su pismo u kojem traže duboke reforme unutar Nemačke katoličke crkve. Oni traže ukidanje celibata i dopuštanje ženskog sveštenstva. Pod nazivom “Crkva 2011– preko potrebno promena”, navodi se da ova godina mora doneti reforme. U pismu se kaže da ja za crkvom jedan težak period, aludirajući na skandale oko zlostavljanja dečaka, ali da iza oluje ne sme da sledi zatišje. Insistira se na otvorenijem pristupu prema vernicima i odustajajnju od dosadašnjih strogih normi.

Pismo počinje rečenicom: “Mi, kao profesori teologije, ne možemo više da ćutimo.”

Posmatrači smatraju da je poslednji put Katolička crkva doživela ovakvu “pobunu” 1989: tada je 220 nemačkih teologa protestovalo jer je papa Ivan Pavle II imenovao za kelnskog nadbiskupa konzervativnog teologa J. Meisnera, uprkos protivljenju širokih slojeva crkve.

kazala je ministarka obrazovanja Mariastela Đelmini, ali dodajući da ujedinjena Evropa odstranjuje tradicije pojedinačnih zemalja.

Godine 2001. odbačena je tužba nastavnice koja je prešavši iz katolicizma u islam počela da nosi tradicionalne muslimanske marame u toku predavanja, što su joj švajcarske vlasti zabranile zbog zaštite javnog reda, prava i sloboda drugih. Sud za ljudska prava je to potvrdio. Sličan primer je i mlada žena, poreklom iz Avganistana, koje je dugo živela u Nemačkoj. Htela je da radi kao nastavnica u osnovnoj školi, ali je insistirala na tome da zadrži zar. Ministarstvo je odbilo da je zaposli, a sud je odbio njenu tužbu.

Mnogi primeri pokazuju koliko je isprepletan odnos tradicije i vere s jedne strane, kao i koliko je kompleksan problem između prava na veroispovest i verske slobode i takozvanog principa neutralnosti.

VERA I CRKVA: Kada je reč o verskim slobodama i ulozi crkve u društvu, postavlja se pitanje koliko uopšte ima danas verujućih. U dvadesetom veku iskovan je termin posthrišćanska i postreligiozna Evropa. Različitim istraživanjima se pokušava otkriti realna slika.

Sredinom 2005. izdata je publikacija “Eurobarometar: društvene vrednosti, nauka i tehnologija”. Polazeći od toga da Evropljani dele zajedničke verske i filozofske korene iz različitih oblika hrišćanstva, istraživanje se bavilo pitanjem do kojeg stepena su religiozna i duhovna ubeđenja prisutna u evropskom društvu.

Rezultati su pokazali da su četiri od pet građana Evropske unije verujući. Više od polovine veruje u Boga (52 odsto), svaki četvrti ispitanik veruje da postoji neka vrsta energije, duha. Rečenicu “Ne verujem da postoji Bog, životna sila ili neka vrsta duha”, zaokružilo je 18 odsto ispitanika.

Na Malti 95 odsto ljudi veruje u Boga, dok je na Kipru taj broj 90 odsto. Na dnu liste su Češka i Estonija. Istraživači su uočili da, po njima, postoji otklon od religije u protestantskim zemljama, u Holandiji, Danskoj, kao i u zemljama sa

snažnom tradicijom sekularizma. U isto vreme, postoji afirmacija tradicionalnih verskih uverenja u zemljama gde je crkva, tokom istorije, bila jaka. Tu su Grčka, Kipar i Portugal. Konačno, u pojedinim zemljama istočne Evrope, bez obzira na godine i godine pod komunizmom, pojavljuje se snažna vezanost za hrišćansku religiju. Konačno, kao treća tendencija ističe se razvoj novog tipa spiritualnosti, vera u određenu silu, energiju, takođe karakteristična u protestantskim zemljama.

U poslednjim istraživanjima *European Values Studies* (EVS), prva napomena analize rezultata glasi “stari kontinent zasigurno nije sekularizovan kao što deluje”. Naime, sudeći po ovoj studiji čija su se ispitivanja izvodila u svim evropskim državama, ne samo u Uniji, tri od četiri Evropljana su religiozne osobe. Prisutan je veliki jaz između severozapadne Evrope i tradicionalnijeg jugoistoka. No, čak i u zemljama kao što je Holandija jedan od četiri stanovnika posećuje crkvu. Međutim, pošto EVS sprovodi svoje istraživanje u talasima u prethodnih trideset godina, njihovi rezultati idu u prilog tome da većina evropskih crkava privlači manje vernika nego ranije, pogotovo u zapadnoj Evropi. Činjenica je ipak da su ateisti u velikoj manjini, osim u Francuskoj gde se tako deklariraju 15 odsto stanovništva. I ovde se primećuje uspon “individualne spiritualnosti” tačnije neka vrsta “verovanja bez pripadanja”, koje se zasniva na uzimanju ideja iz nekoliko tradicija. Ovaj eklektični miks koji najviše u zapadnoj Evropi dobija na značaju poznat je iz Amerike. Sociolozi taj trend nazivaju “kafeterija religija” – ljudi uzimaju i biraju uverenja, doktrine i prakse, zatim ih mešaju i usklađuju “kao što bi birali hranu u restoranu”. Konzumeristički pristup nije blizak svetskim religijama gde je pripadnost duboka i (trebalo bi da) određuje čitav način života. On više podseća na model gde se religije ponašaju kao firme na tržištu, a vernici “kupuju”

šta im odgovara, što neki sociolozi smatraju kao dobro, zarad podsticanja vitalnosti crkava i drugih zajednica. Pišući o tom vidu religioznosti, novinar “Azija Tajmsa” iznosi svoje viđenje (2004): “Amerikanci napuštaju Crkvu kada im to odgovara, prave novu kada im se tako sviđa (...) To ni ne podseća na ono što bi Evropljani nazvali svetskom religijom.”

U Galupovom istraživanju iz 2000. “Religija u svetu na kraju milenijuma”, koje je obuhvatalo 60 zemalja sveta, dve trećine ispitanika kazalo je da im je Bog veoma bitan u privatnom životu. Prema pomenutom istraživanju, 88 odsto Zapadnoevropljana i 84 odsto Istoč-

noevropljana pripadaju nekoj verskoj zajednici (lako je uočiti da se ovi podaci razlikuju od EVS-ovih ili “Eurobarometra”). Bilo je postavljeno pitanje koliko ispitanici često posećuju versku službu, nezavisno od venčanja, sahrana, krštenja. Petina stanovnika zapadne Evrope i 14 odsto vernika istočne Evrope odlazi jednom ili više puta nedeljno na službu. Polovina stanovnika našeg kontinenta izjavljuje da im je Bog bitan u privatnom životu, što je manje od svetskog proseka.

“Religioznost uvek opada i uvek oživljava”, komentar je Endrjua Grilija na istraživanja po kojima je broj verujućih u padu. Ovaj katolički teolog, profesor sociologije na Univerzitetu u Čikagu i jedan od najplodnijih savremenih autora o hrišćanstvu, smatra da se uprkos manjem odlasku Evropljana u crkvu, ne može reći da je hrišćanstvo na zalasku. “Ako neko, relativno otvorenog uma, pogleda Evropu spreman da bude iznenađen njenom kompleksnošću, otkriće široku lepezu religioznih fenomena. U nekim zemljama religioznost je u porastu (pogotovo u bivšim komunističkim zemljama i posebno Rusiji), u drugim ona je u opadanju, što je najprimetnije u Britaniji, Holandiji i Francuskoj, u nekim je stanje relativno nepromenjeno, kao u tradicionalno katoličkim zemljama. Opet, u pojedinim (socijaldemokratskim) i raste i opada.” On je mišljenja da jednostavan model “u jednom pravcu” ne može da se nosi sa kompleksnošću religijskih fenomena na kontinentu. Grili piše da je veliki broj istraživanja pokazao da religija u istočnoj Evropi, u bivšim socijalističkim zemljama, doživljava preporod. To “oživljavanje” čini da mladi rođeni posle sedamdesetih i stari rođeni pre tridesetih dele religioznu nadu koju je roditeljska generacija odbacila. “‘Sekularizacija’ je očigledno beskorisna teorija jer kaže previše i stoga ne uspeva da obuhvati širok niz zanimljivih činjenica”, smatra on.

J. Jorgačević

Zajednički evropski dom

Tvrditi da je Srpska crkva antievropski usmerena je gotovo isto što i tvrditi da je protiv sebe jer ima pet eparhija na teritoriji Zapadne Evrope i veliki broj svojih vernika. Sigurno u Srpskoj crkvi ima pojedinaca koji daju neodmerene izjave i pišu antievropske pamflete, ali to nije, i ne može biti, izraz Crkve, već samo njihove beznačajnosti i skučenosti

Piše: protojerej-stavrofor
Radovan Bigović

Danas Pravoslavna crkva egzistira u jednom, radikalno novom svetu. Nastala su tzv. “pravoslavna” carstva i države. Donedavno “pravoslavnim svetom” se označavao Balkan i Istočna Evropa. Za većinu zapadnjaka taj svet nije pripadao Evropi već Orijentu. Sa njim su poistovećivani “despotizam”, “mračnjaštvo”, “konzervativizam”, “tiranija” i “zaostalost”. Sticajem mnogih tragičnih istorijskih okolnosti u XX veku, a i usled velikih migracija, veliki broj pravoslavnih je napustio svoj zavičaj nastanjujući se širom sveta. Pravoslavna crkva sada postoji na svim kontinentima. Isti je slučaj i sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Pravoslavlje je danas i u geografskom smislu svetski fenomen. Ono se susreće sa jednim svetom i etosom koji je iznedrila zapadnoevropska civilizacija, tj. katolička i protestantska Evropa. Za njih je taj svet vekovima i tuđ i neprijateljski. Danas to postaje njihov svet u svakodnevnom životu. Istočnohrišćanski narodi teže tom svetu kao željenom idealu. Istina, ima i otpora, ali su oni više ideološke prirode. U svakodnevnom životu razlike skoro i da ne postoje, sem na nivou životnog standarda. Narodi Istočne Evrope opredelili su se da sa narodima Zapadne Evrope izgrađuju zajednički evropski dom.

Posle sloma komunističkih (realsocijalističkih) režima u Istočnoj Evropi i na Balkanu, pravoslavlje se obnavlja, regeneriše i revitalizuje tako da se s pravom može govoriti o svojevrsnoj “renesansi” pravoslavlja krajem XX i početkom XI veka. Teško je reći šta je uslovlilo taj preporod: velika društvena kriza, rat na prostorima bivše Jugoslavije, slabosti drugih društvenih subjekata, vlastita misija, savremena neopatristička teologija koja znači isto što i svež vazduh za kuću koja nije dugo provetravana, ili je reč o daru i čudu Božjem? No, i pored toga, teško je ne primetiti da se Pravoslavna crkva nalazi u nekom čudnom stanju: napred ne može, nazad nema kuda. Očigledno je da se suočava sa velikim iskušenjima i izazovima, spolja i iznutra. Na

unutrašnjem planu to su pitanja identiteta Crkve, uloga laika u njoj, jedinstvo među pomesnim pravoslavnim crkvama i institucionalna organizacija koju nameću nove, promenjene istorijske i društvene okolnosti. Na spoljašnjem planu tu su pitanja: ekumenizma, interreligijskog dijaloga, genetičkog inženjeringa, informacione i biotehnologije, ekologije, evropskih integracija, globalizma.

“Globalizacija” i “evropske integracije” nisu primarna pitanja i od suštinskog značaja za Crkvu, ali su izazovi koje ona ne može da ignoriše. To su problemi koji iziskuju crkveni stav i tumačenje jer muče većinu Evropljana i ljudi u svetu. Na sociološkom planu postoje “globalisti” i “antiglobalisti”, “evrooptimisti” i “evroskeptici”, oni koji *a priori* prihvataju i oni koji panično negiraju i odbijaju ove fenomene.

“Globalna” dimenzija Crkve: evropska integracija i globalizacija sveta nisu ideje koje su strane (ili ne treba da budu strane) crkvi. Ma koliko zvučalo čudno, opravdano je tvrditi: globalizacija je imanentna samoj prirodi Pravoslavne crkve. Hrišćanski Bog Sveta Trojica nije plemensko i nacionalno božanstvo, već Bog “globalne” ljubavi i brige za ceo svet, za sve što je stvoreno. Sva Hristova dela u istoriji imaju univerzalno i globalno značenje, svečovečanski i svekosmički značaj. Sve što Crkva ima, što ona jeste i što treba da čini, ima globalne horizonte. Crkva je “šira od nebesa” (drevna bogoslužbena himna). Ona obuhvata sve što postoji, ali ničim ne može biti obuhvaćena. Pod krov crkve mogu stati sva plemena, nacije i narodi sveta, ali ona ne može da se poistoveti ni sa jednim. Crkva jeste najčvršće i najsmislenije *jedinstvo* i *integracija*. Članove Crkve sjedinjuje kako kaže grčki filozof i teolog Hristos Janaras “prihvatanje priziva koji iz korena menja njihov život: on individue i fragmentarne monade pretvara u jedinstveno telo, u Crkvu”.

Njihovo sabiranje se ne iscrpljuje u jednostavnom skupu i nije trenutani, slučajni događaj. Oni žive kao Crkva, kao jedinstveno telo života, pričešćuju se kao braća – kao braća koja crpu postojanje iz iste matrice – bivaju članovi jednog, organskog živog tela. Veliki oci i učitelji Crkve govore o “kosmičkoj liturgiji”, tj. planu Božjem da ceo svet postane Crkva. Jedinstvena i globalna priroda Crkve ne ograničava se samo na njene članove već se prostire na svu tvorevinu, na sferu sveukupnog. Pravoslavna crkva se svakodnevno moli

za: "mir svega sveta" i "sjedinenje svih". Liturgija se služi za ceo svet. "Tvoje od Tvojih Tebi prinoseći zbog svega i za sve" (molitva uznošenja). Kroz pričešće Telom i Krvlju Hristovom, svaki vernik postaje Hristov, ali i "globalni sutelesnik, sjedinjujući se sa svima onima koje je Hristos obuhvatio svojom bezgraničnom ljubavlju izmiruje se i usklađuje sa svetom i celokupnom tvorevinom". Duh sveti je "svuda prisutan" i "sve ispunjava". Novi zavet, tj. Otkrivenje Jovanovo se završava vizijom (viđenjem) "novog neba i nove zemlje" (Otk. 21,1). U pravoslavnom hrišćanskom iskustvu u svetu ništa ne može da postoji samo za sebe – izolovano. Sve što postoji za svoje postojanje potrebuje drugo. Svaka izolacija za posledicu bi imala smrt. To iskustvo potvrđuje i nauka. Zato holistička slika sveta danas izgleda najuverljivija. Nadahnuti tim iskustvom pojedini pravoslavni mislioci (Dostojevski, sv. Nikolaj Velimirović i dr.) znatno su pre savremenih "mondijalista", "kosmopolita", "globalista", govorili o "svečovečanskoj zajednici", "svažovečanskom bratstvu". Tome treba da prethodi "svečovečansko obrazovanje i vaspitanje", koji bi oblikovali tip čoveka sa svečovečanskom brigom, tugom, osećanjem i ljubavlju.

► Ukoliko bi se Pravoslavna crkva suprotstavljala volji većine naroda u Evropi (pa i onih koje naziva "svojim") da stvore ujedinjenu Evropu, bila bi to istorijska greška

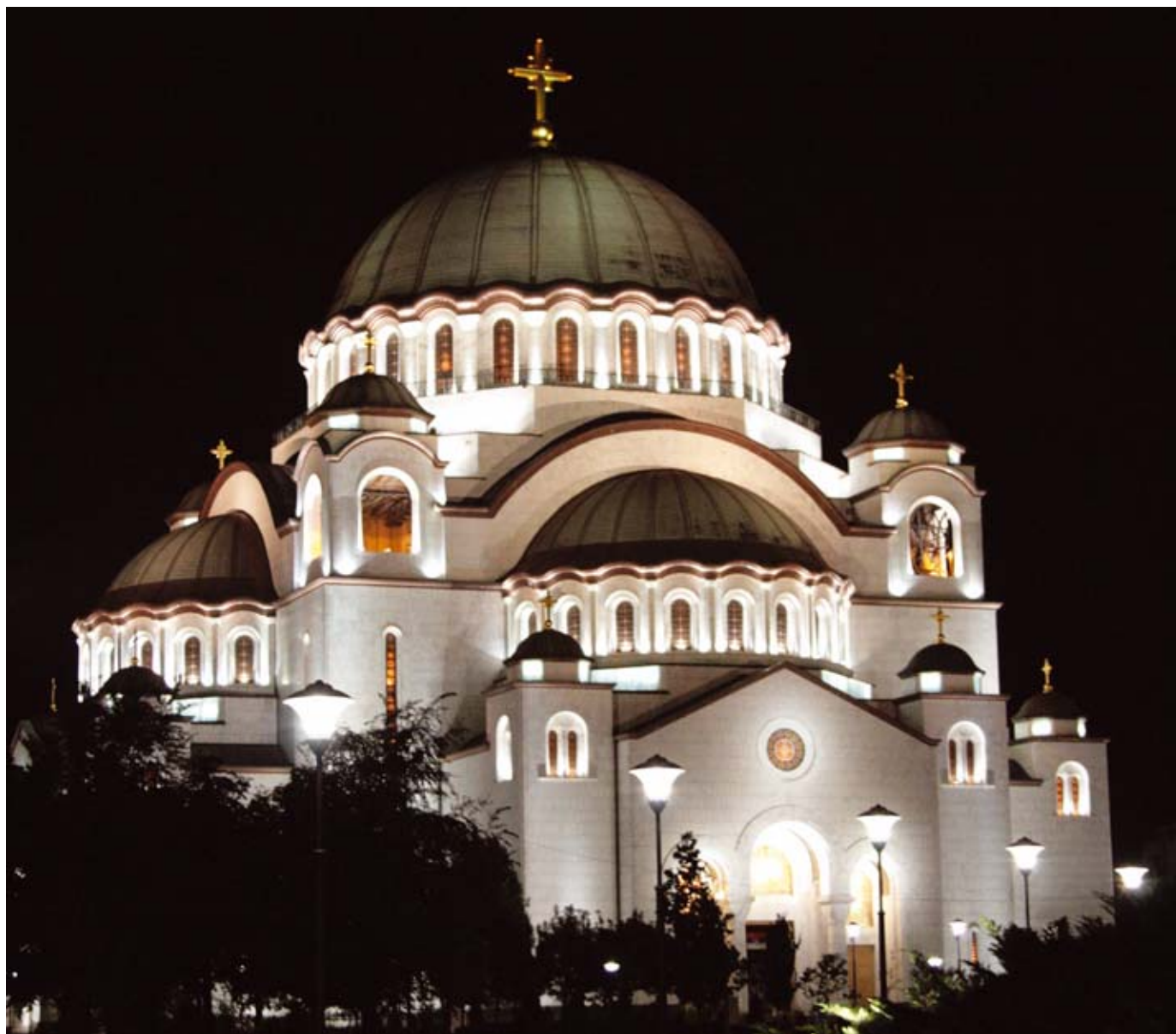
deljen. Naše vreme kao i celu istoriju obeležavaju podele, sukobi, deobe, surovi ratovi. Surovije no ikada pre jer je tehnologija zločina usavršena do neslučenih razmera. To je tragedija greha. Svet će zbog toga takav ostati do kraja istorije. "Jedinstvo sveta – svet kao 'globalno selo' nije datost, već proces, zadatost, krajnji cilj. Jedinstvo Crkve i jedinstvo čovečanstva u potpunosti će se podudarati samo u punoći Carstva Božjeg, a nikako ranije" (J. Majendorf). Ali ovo ne treba da znači kapitulaciju hrišćana pred stihijama zle volje i odustajanje od napora za samopostojanjem, miran suživot, bratski odnos i saradnju različitih ljudi, nezavisno od njihove verske, rasne, nacionalne, kulturne i jezičke pripadnosti.

Crkva ima zadatak da izgrađuje "svečovečansku zajednicu", "civilizaciju ljubavi". Od toga cilja ne treba odustati i kad nema konkretnih rezultata. U suprotnom, Crkva bi izneverila samu sebe. Svi "globalisti", "mondijalisti", "kosmopolite" u Crkvi imaju iskrenog prijatelja i saveznika, iako se ne slaže uvek sa njihovim idejnim temeljima. Ovo ne dovodi

u pitanje ni postojanje konzervativnih, desničarskih grupa i pojedinaca unutar same Crkve. Zadatak Crkve nije, dakle, da negira "evropske integracije" i "globalizaciju" sveta, već da ih tumači i objašnjava, da se hrabro hvata u koštac sa patologijama modernih društava, čuvajući se tako da i sama ne bude uvučena u "kodove" savremene potrošačke ideologije progresa.

Evropski kontinent i ceo svet se danas integrišu neverovatnom brzinom. U tom i takvom svetu Crkva mora da pronađe svoj modus vivendi. Njihov međusobni odnos treba da bude antinomičan. Crkva je u svetu, ali nije od sveta. Ona ne može da se apsolutno poistoveti ni sa jednim političkim projektom ma kakav i koliko savršen bio. Ne može da se identifikuje ni sa jednim tipom države, ali može da podrži i ohrabri one koji se zalažu za državu utemeljenu na načelima slobode, prava, pravde, nediskriminacije, koja štiti ljudska prava, slobode i dostojanstvo, koja se bori protiv mita, korupcije, trgovine ljudima, droge, terorizma. Crkva treba da bude svojevrсна "opozicija" svakoj vlasti, tj. državi. Ona ne može biti protiv države, ali treba da je "demistifikuje" i da joj odriče ono suštinsko, pridajući joj samo uslovnu i relativnu vrednost. Od nje se očekuje demistifikacija "nacije", "novca", "seksa" i svih drugih mitova i božanstava, i ukazivanje da sve treba da bude u funkciji čoveka pa i države, a ne obratno.

Pravoslavna crkva samorazumeva sebe kao *konstitutivni* faktor Evrope. Pravoslavlje nije stran element u geografskom, političkom, religijskom i kulturnom prostoru koji se zove Evropa, niti ga takvim treba smatrati. "Mi smo Evropa pre Evrope" (mitropolit Jovan Zizijulas). Kolevka evropske kulture je Grčka, Balkan. Preko Balkana su vekovima kulturna i civilizacijska dobra evropskog Istoka usmeravana prema Zapadu i obratno. Tu su se ukrštali putevi: sever-jug, istok-zapad Evrope. Evropu nije niko tako lepo definisao kao Pol Veleri: "Evropljanin nije određen rasom, ni jezikom, ni nacijom, pošto je Evropa domovina mnogih jezika, nacionalnosti i tradicije... Evropljanin je svako ko je pregrmeo romansko poimanje pravde, ko je dobro razumeo grčko obrazovanje i ko je prihvatio i usvojio hrišćansko učenje." Prvojerarh Pravoslavne crkve u Albaniji arhiepiskop Anastasije smatra da je Evropa nezamisliva bez pravoslavnih naroda i njihovih kultura. "Rim, Atina i Jerusalim predstavljaju trodelni temelj evropskog duhovnog života" (A. Janulatos). Svakako da udeo slovenskih, germanskih i drugih kultura u Evropi nije mali i beznačajan. Savremeni evropski identitet je nezamisliv i bez prosvetiteljstva i sekularizma evropskog. Arhiepiskop Anastasije čak smatra da je "Evropska unija delo hrišćanskog duha i može se shvatiti samo kao izraz hrišćanskog učenja". Za Pravoslavnu crkvu evropska zajednica ne predstavlja samo ekonomsku i političku saradnju određenih zemalja niti je ona samo međudržavna zajednica sa političkim i ekonomskim ciljevima. "Za Crkvu – Evropa predstavlja određeni duhovni uzrast hrišćanstva, jer ona u sebi sadrži rimsko nasleđe kao i jelinsko obrazovanje koje

je hrišćanstvo vremenom prigrilo i širilo tokom srednjeg veka, kao i u kasnijem periodu.”

“Evropska unija nije politički akt već duhovna odgovornost”, kaže arhiepiskop Anastasije. Carigradski patrijarh Vartolomej u svom molebanu za Evropu izgovorenom u strazburškoj katedrali kaže: “Neka smisao Evrope bude nesvodivi čovek, celovit čovek: ne samo *homo economicus* već *homo adorans*. Neka smisao Evrope bude ličnost koja se oprezno približava drugome, budno osluškujući sa uvažavanjem i odgovornošću... Neka Evropa bude katedrala bogočovečnosti u kojoj će biti mesta za sva istraživanja modernog i sve mudrosti tradicionalnog”. “Pravoslavna crkva pozdravlja svaki napredak u pravcu pomirenja i jedinstva. Posebno pozdravlja hod Evrope ka njenom jedinstvu i podseća na činjenicu da u njoj živi veliki broj pravoslavnih hrišćana, a očekuje se da će joj se u budućnosti pribrojavati i drugi pravoslavni hrišćani. Ne treba zaboraviti da su zemlje Južne i Istočne Evrope u većini nastanjene pravoslavnim narodima

koji su dali odlučujući doprinos u uobličavanju evropske kulture i evropskog duha. Ova činjenica znači da je i naša Crkva značajan činilac u formiranju ujedinjene Evrope, a to samo uvećava njenu odgovornost” (Saopštenje sa savetovanja patrijarha u Carigradu, 15.3.1992) A. Šmeman, veliki pravoslavni teolog XX veka, govori o nestanku “pravoslavnih svetova”. Savremeni svet u kome Crkva egzistira, svejedno da li je reč o Istoku ili Zapadu, “više nije njen svet”. Taj svet dovodi u pitanje njenu samu suštinu.

Krstaški ratovi, dva svetska rata u XX veku i brojna druga tragična iskustva stvorili su kod naroda na Balkanu određene strahove i podozrenja prema Evropi. Među njima i kod Srba. Danas neki krugovi u Evropi, a i u samoj Srbiji ističu da je Srpska crkva najveća prepreka evropskim integracijama i “modernizaciji” Srbije. U Srpskoj crkvi postoje izvesni kritički stavovi prema Evropi, ali ona nije antievropska. Govoreći o hrišćanskoj viziji Evrope iz pravoslavne perspektive, episkop Atanasije (Jevtić), verovatno

i najbolji teolog kod Srba, između ostalog, kaže: “U našem istorijskom zajedničkom životu više naroda i nacija u Evropi ne samo da nema ničega lošega nego, naprotiv, tu treba videti volju Božju i zadatak zajedništva u raznolikosti, jedinstva u različitosti.” On vidi kao zadatak svih hrišćanskih naroda i crkava u Evropi “reevangelizaciju sebe” i “izgrađivanje jednog katoličanskog Tela Hristovog, to je

► Crkva ne može da prihvati integracije koje imaju za posledicu asimilaciju, niti jedinstvo koje uništava različitost, i različitost koja razara jedinstvo

Crkva koja je jedinstvo u raznolikosti po slici Svete Trojice”. Srpska crkva je članica Svetskog saveta crkava. Aktivno učestvuje u njegovom radu. Ona šalje svoje predstavnike na domaće i međunarodne skupove koji su posvećeni ekumenskom i interreligijskom dijalogu. Svoje studente šalje na katoličke i protestantske fakultete. Pravoslavni bogoslovski fakultet Univerziteta u Beogradu ima institucionalnu saradnju sa papskim Luteranskim univerzitetom. Tokom minulih go-

dina ona je ugostila najuglednije ličnosti iz Katoličke crkve i protestantskih crkava. Tvrditi da je Srpska crkva antievropski usmerena je gotovo isto što i tvrditi da je protiv sebe jer ima pet eparhija na teritoriji Zapadne Evrope i veliki broj svojih vernika. Sigurno u Srpskoj crkvi ima pojedinaца koji daju neodmerene izjave i pišu antievropske pamflete, ali to nije, i ne može biti, izraz Crkve, već samo njihove beznačajnosti i skučenosti.

Biti pravoslavan (Srbin, Grk, Bugarin, Rumun) nije u nesaglasnosti sa biti za zajednički evropski dom. Međutim, hrišćanstvo u celini i Pravoslavna crkva u svojoj misiji ne smeju se ograničiti samo na neku “evrocentričnost”. Crkva “misli globalno”. “Ona ne može zamisliti Evropu bez drugih kontinenata” (K. Lemana). Ukoliko bi se Pravoslavna crkva suprotstavljala volji većine naroda u Evropi (pa i onih koje naziva “svojim”) da stvore ujedinjenu Evropu, bila bi to istorijska greška. “Pravoslavlje nije pozvano da parira Evropi, kako bi to mnogi hteli pod utiskom gorčine i razočaranja koja su kod pravoslavnih naroda izazvali njihovi evropski partneri, već je pozvana da Evropu smatra svojom, svojim prirodnim prostorom i domom” (J. Zizijulas). Ovaj danas najuticajniji pravoslavni teolog i episkop Crkve Hristove ide i korak dalje pa kaže da “izolacija pravoslavlja u Evropi pravoslavlje može učiniti sektom ili getom, marginalizovati i onesposobiti za služenje i doprinos u duhovnom zbivanju Evrope”. Evropska unija se danas zadovoljava pravnim jedinstvom (ovo podrazumeva i ljudska prava) i dozvoljava, čak i podstiče svaki drugi pluralizam: religijski, kulturni, nacionalni, jezički, moralni. To znači da ne pretil opasnost pravoslavnima da u Evropi izgube svoj identitet, ni crkveni ni nacionalni. Ako se osvrnemo na istoriju istočnohrišćanskih naroda, onda se dolazi do zaključka da su oni nastojali da kao osnovu jedinstva izgrade jedinstveni kosmo-teorijski

pogled na svet. Pitanje šta treba da bude temelj evropskog jedinstva u budućnosti je tačka oko koje treba da se povede kritički i stvaralački dijalog. Većina pravoslavnih i hrišćanskih mislilaca smatra da za čvrsto jedinstvo nije dovoljno samo pravno, političko i ekonomsko jedinstvo, već da sa tim treba da postoji i izgradnja duhovnog jedinstva i “evropskog identiteta”. Primarni cilj svih hrišćana u Evropi, pa i pravoslavnih, svakako je “nova evangelizacija” Evrope. To ne znači “restauraciju evropske prošlosti”, već otkrivanje i svedočenje Hrista u uslovima slobode i pluralizma evropskih naroda. “Crkva će za buduću Evropu učiniti najbolje ako ostane verna vlastitom zadatku.” Uloga Crkve je prevashodno egzistencijalna, a ne politička. Njen cilj je da afirmiše jedan novi etos, mentalitet, stil života, koji se rasprostire na sav društveni život, na institucije država i društava uključujući i same političke odluke. Ona Evropi treba da otkriva nadevropske, nadistorijske, natpolitičke ciljeve i vrednosti. Hrišćani se na prvom mestu bore ne za “demokratiju”, “ljudska prava”, “bolji standard”, već za Carstvo Božje. To je Evropi i svetu najpotrebnije. Ukoliko ona ostane na pozicijama radikalnog antropocentrizma i individualizma, utilitarističko-hedonističke etike, potrošačkog mentaliteta i “tržišnog karaktera” (E. From), naći će se pred velikim iskušenjima i neizvesnom budućnošću.

Pravoslavni sa drugim hrišćanima treba da pokušaju da postojeći evropski hiperindividualizam transformišu u evropski personalizam (“ličnocični mentalitet”, Zizijulas) jer u “pravoslavnom etosu poštovanje osobenosti predstavlja temeljni princip”. Evropi je preko potrebno, kao kiša suvoj zemlji, prevazilaženje metafizičkog dualizma, pomirenje duše i tela, razuma i vere, duhovnog i materijalnog. Neophodna joj je *ravnoteža* na relaciji Bog–čovek, jedan–mnogi, lojalno–univerzalno. Crkva ne može da prihvati integracije koje imaju za posledicu asimilaciju, niti jedinstvo koje uništava različitost, i različitost koja razara jedinstvo. “U društvu mora postojati i poštovanje svih oblika drugačijeg koji ne sputavaju slobodu drugih ličnosti”. U toj “pomirenoj različitosti mora postojati poštovanje različitosti kulture” (Zizijulas). Crkva mora da “isključuje isključivost”, tj. da propoveda ljubav i brigu prema svakom čoveku. Bilo bi više nego dragoceno ukoliko bi Crkva u Evropi svojom teologijom artikulisala jednu novu filozofiju politike i javnih službi. Suština te nove politike bila bi u obrazovanju i poimanju političkih funkcija (službi) prvenstveno kao služenja (vlasti i moć za), a ne kao moći potčinjavanja, pokoravanja i porobljavanja. Čovekoljublje i trezvenost, ljubav i solidarnost nemaju ničeg zajedničkog sa “represivnom tolerancijom” (Markuze) ili “progoniteljskom tolerancijom” (Romanidis) koje služe kao sredstvo za tlačenje drugih.

Autor je profesor Pravoslavnog bogoslovske fakulteta Univerziteta u Beogradu

OVAJ TEKST PREDSTAVLJA SKRAĆENU VERZIJU PREGOVORA KNJIGE “EVROPA” PAPE BENEDIKTA XVI NA SRPSKOM JEZIKU

Ekumenska povelja

U Strazburu 2001. godine potpisana je Ekumenska povelja. Nju su potpisale Konferencija evropskih crkava (KEK) i Savet rimokatoličkih konferencija biskupa. KEK-u pripada najveći deo pravoslavnih i protestantskih crkava na tlu kontinenta, dok drugi potpisnik okuplja, kao što mu i naziv kaže, rimokatoličke biskupske konferencije Evrope. Srpska pravoslavna crkva članica je KEK-a. Odnos SPC-a prema ekumenizmu je tema koja bi zahtevala podrobno i duboko razmatranje. Ovom prilikom samo prenosimo delove iz Ekumenske povelje koji se tiču međusobnog odnosa među crkvama, odnosa prema drugima, prema islamu, javnoj sferi, nacionalizmu, hrišćanskom nasleđu i hrišćanstvu danas. Ona nema crkvenopravni, zakonski i svakako ne dogmatski karakter, već se daje kao mogućnost crkvama potpisnicama da na osnovu teksta “formulišu vlastite dodatke i zajedničke perspektive, koje će se konkretno baviti njihovim izazovima i dužnostima”

Smernice za povećanje saradnje crkava Evrope

Verni molitvi Hristovoj “Da svi budu jedno. Kao što si ti, Oče, u meni i ja u tebi, neka i oni u nama budu, te svet poveruje da si me Ti poslao”, ipak ne smemo dozvoliti da ovakvo stanje ostane. Svesni svoje krivice i spremni na obraćenje moramo da nastojimo da prevladamo podele koje postoje među nama da bismo zajednički verodostojno objavili poruku evanđelja među narodima (...) Na našem evropskom kontinentu, između Atlantika i Urala, između Severnog pola i Sredozemnog mora, koji je danas više nego ikada prožet pluralnom kulturom, želimo da se jevanđeljem zauzmemo za dostojanstvo ljudske osobe kao Božje slike te kao Crkve zajedno da pridonosimo pomirenju naroda i kultura. U tom smislu prihvatamo ovu povelju kao zajedničku obavezu na dijalog i saradnju(...)

Jevanđeljem Isusa Hrista, kako je posvedočeno u Svetom pismu i izraženo u ekumenskom Nikejsko-carigradskom verovanju (381), verujemo u Trojedinog Boga: Oca, Sina i Svetog duha. Budući da tim Verovanjem ispovedamo “jednu, svetu, sabornu i apostolsku Crkvu”, naš je neizostavan ekumenski zadatak učiniti vidljivim to jedinstvo, koje je uvek dar Božji.

Veoma bitne razlike u veri su još uvek barijera vidljivom

jedinstvu. Postoje različita shvatanja o Crkvi i njenom jedinstvu, o sakramentima i službama. S tim se ne smemo pomiriti. Isus Hrist nam je na krstu očitovao svoju ljubav i tajnu pomirenja; nasleđujući ga želimo da činimo sve što nam je moguće, da bi se prevladali problemi i prepreke koje još postoje i dele Crkve (...)

Najvažniji zadatak Crkava u Evropi jest zajednički obznajivati jevanđelje, rečju i delom, radi spasenja svih ljudi. Naočigled raširene dezorijentisanosti, otuđenja od hrišćanskih vrednosti, ali i raznolike potrage za smislom, hrišćani su posebno pozvani da svedoče svoju veru. Za to je potrebno pojačano zalaganje i posvećenost u hrišćanskom učenju i pa-

▣ Obavezujemo se da ćemo se odupreti svakom pokušaju zloupotrebe religije i Crkve u etničke ili nacionalističke svrhe

stirska briga u lokalnim Crkvama. Jednako je važno da sav narod Božji zajedno posreduje jevanđelje društvenoj javnosti i ostvaruje socijalnu i političku odgovornost.

Obavezujemo se da ćemo: razgovarati s drugim Crkvama o našim inicijativama, sporazumevati se o njima i tako izbegavati štetnu konkurenciju i opasnost novih podela; priznavati da svaki čovek može iza-

brati svoju religijsku i crkvenu pripadnost slobodnom odlukom savesti. Niko se ne sme poticati na konverziju moralnim pritiskom ili materijalnim podsticajima; isto tako niko se ne sme sprečavati u konverziji, koja je rezultat slobodne odluke (...) prevazilaziti osećaj samodovljnosti i uklanjati predrasude, tražiti uzajamno susretanje i biti raspoloživi jedni za druge (...) moliti jedni za druge i za hrišćansko jedinstvo; poznavati i ceniti bogoslužjenja i ostale oblike duhovnog života drugih Crkava; ići u susret evharistijskom zajedništvu kao cilju (...)

Da bi se ekumensko zajedništvo produbilo, bezuslovno se moraju nastaviti nastojanja oko konsenzusa u veri. Bez jedinstva u veri nema punog crkvenog zajedništva. Dijalog nema alternativu (...)

Tokom stoleća razvila se Evropa religiozno i kulturno pretežno hrišćanskih obeležja. U isto vreme je, "zakazivanjem" hrišćana u Evropi i izvan njenih granica, učinjeno mnogo zla. Priznajemo suodgovornost u toj krivici i molimo Boga i ljude za oprostaj; Crkve podržavaju ujedinjenje evropskog kontinenta. Bez zajedničkih vrednosti ne može se postići trajno jedinstvo. Uvereni smo da duhovna baština hrišćanstva predstavlja nadahnjujuću snagu za obogaćenje Evrope. Na temelju naše hrišćanske vere zauzimamo se za humanu i socijalnu Evropu, u kojoj se vrednuju ljudska prava i temeljne vrednosti mira, pravde, tolerancije, učestvovanja i solidarnosti. Naglašavamo poštovanje života, vrednost braka i porodice, prvenstvo zauzimanja za siromašne, raspoloživost za oprostaj i u svemu milosrđe. Kao Crkve i kao međunarodne zajednice moramo sprečavati opasnost da se Evropa razvije u integrisani Zapad i dezintegrisani Istok. Treba takođe paziti i na razliku Sever–Jug. Istovremeno treba izbegavati svaki

evrocentrizam i jačati odgovornost Evrope za celo čovečanstvo, posebno za siromašne širom sveta. Obavezujemo se da ćemo se sporazumevati jedni s drugima o sadržajima i ciljevima naše društvene odgovornosti i što je moguće više zajednički zastupati želje i viđenja Crkava naspram sekularnih evropskih institucija; odupreti se svakom pokušaju zloupotrebe religije i Crkve u etničke ili nacionalističke svrhe. Mnogostrukost regionalnih, nacionalnih, kulturnih i religioznih tradicija promatramo kao bogatstvo Evrope. S obzirom na brojne sporove zadatak je Crkava da zajedno služe pomirenju naroda i kultura. Znamo da je mir među Crkvama isto tako važna pretpostavka za to. Naša zajednička nastojanja usmerena su na rešavanje političkih i socijalnih pitanja u duhu evanđelja, jer vrednujemo osobu i dostojanstvo svakoga čoveka kao slike Božje, zauzimamo se za apsolutnu ravnopravnost svih ljudi. Kao Crkve želimo zajednički da promovišemo proces demokratizacije u Evropi. Zalažemo se za mirni poređak utemeljen na nenasilnim rešenjima konflikata. Osudujemo svaki oblik nasilja protiv čoveka, posebno protiv žena i dece. Pomirenje podrazumeva promovisanje socijalne pravednosti u i među svim narodima, pre svega premošćivanje razlika između siromašnih i bogatih kao i rešavanje problema nezaposlenosti. Zajednički želimo pridoneti da se s migrantima, izbeglicama i azilantima u Evropi ophodi na način dostojan čoveka. Obavezujemo se da ćemo se suprotstaviti svakom obliku nacionalizma koji vodi ugnjetavanju drugih naroda i nacionalnih manjina i zauzimati se za nenasilna rešenja; jačati položaj i ravnopravnost žena u svim područjima, života te promovisati pravedno zajedništvo žena i muškaraca u Crkvi i društvu (...) suprotstavljati se svim oblicima antisemitizma i antijudaizma u crkvi i društvu i tražiti i intenzivirati dijalog sa našom jevrejskom braćom na svim nivoima (...)

Muslimani vekovima žive u Evropi. Oni u nekim evropskim zemljama čine jake manjine. Pri tome je bilo i ima mnogo dobrosusedskih kontakata između muslimana i hrišćana, ali i izrazitih suzdržanosti i predrasuda na obe strane. One počivaju na bolnim iskustvima tokom istorije i u najnovijoj prošlosti.

Susrete između hrišćana i muslimana kao i hrišćansko-islamski dijalog želimo da pojačamo na svim nivoima. Posebno preporučujemo da se međusobno razgovara o veri u jednoga Boga i razjašnjava shvatanje ljudskih prava. Obavezujemo se da ćemo muslimane susretati s poštovanjem i sa njima saradivati oko zajedničkih pitanja.

Pluralnost verskih i svetonazorskih uverenja i oblika života postalo je obeležje evropske kulture. Istočne religije i nove religijske zajednice šire se i nailaze na zainteresovanost kod mnogih hrišćanki i hrišćana. Takođe, ima i sve više ljudi koji odbacuju hrišćansku veru, odnose se ravnodušno naspram nje ili slede druge svetonazore. Obavezujemo se da ćemo biti otvoreni za razgovor sa svim ljudima dobre volje, da ćemo rešavati zajedničke poslove i svedočiti im hrišćansku veru.

Privedila: J.J.

Bogatstvo duhovnog sveta

Identitet naroda, religije i pojedinca može da se gradi samo u susretu, suživotu i dijalogu, a ne na isključivanju i inatu

Piše: *nadbiskup Stanislav Hočevar*

U poslednjem trenutku pre “polaska voza” prihvatio sam izazov da napišem nešto o toj temi samo zato što mi je bila data sloboda da budem ličan, svoj. Da izrazim pre svega sopstveni “intimni” odnos prema toj kompleksnoj temi. Ubeđen sam da je zaista dovoljno da iznesem svoje svedočenje.

Istorijski i filozofsko-teološki pristup – pa i sociološki – vrlo je riskantan. To elementarno antropološko pitanje, da i ne pomijem njegovu teološku dimenziju, toliko je bogato da ga nikako ne možemo redukovati na nekoliko novinskih stranica.

Moje iskustvo

Samo po sebi, s ovim pitanjem nema nikakve veze činjenica što sam rođen kao siromašni sin u zemljoradničkoj porodici – a otac je još pre toga morao da “daruje” svoj život totalitarnoj ideologiji – ipak moje iskustvo porodice, sela, parohije, škole, naroda, države, Crkve i verskih zajednica je tako “nabijeno” neprevaziđenim iskustvima, da mirno mogu da se nazovu “opštim mestima” sveopšteg verskog doživljaja...

Odnos moje pokojne majke prema ubicama našeg oca, naša porodična molitva, iskustvo velikih hrišćanskih praznika, moje stupanje u monašku zajednicu (postao sam salezijanac) i susreti sa sabraćom iz Evrope i čitavog sveta (četiri puta u Rimu na susretima na svetskom nivou), uzlazno su mi otkrivali bogatstvo duhovnog sveta.

Znam šta meni znači to što mi je mesni paroh omogućio da iz malenog sveta sela pređem u duhovnu zajednicu Crkve i time svesno i intenzivno počnem da udišem sve što se događalo na Drugom vatikanskom crkvenom saboru (1963–1965). Kao student i mladi sveštenik bio sam bačen u sve radosne i opasne talase posle tog sabora. Jovan XXIII, koji je nekoliko puta prošao Beogradom i bukvalno otvorao nove puteve,

Pavle VI, koji se u Getsemanskom vrtu zagrlio s vaseljenskim patrijarhom Atenagorom (a neposredno pred njegovu smrt mogao sam da mu pogledam u oči duboke kao okean), Jovan Pavle II, o kojem sam u Sloveniji imao čast da napišem prvu knjigu, Jozef Raciinger, sa kojim sam neposredno pre izbora za papu Benedikta XVI planirao šestodnevni boravak u Srbiji – zauvek su me i duboko obeležili. Ali ništa manje to nisu učinili susreti s veličanstvenim teologom Karlom Ranerom, mističarkom blaženom Terezom iz Kalkute, kardinalom Pironiom kao 23. detetom svetačke argentinske porodice, ili s hodočasnicima na kolenima u velikim međunarodnim svetilištima, kao i u malim seoskim crkvama...

U meni jednako razmišljanje budi planetarni događaj sahrane Jovana Pavla II, kao i sadašnji snažni pokreti u arapskom svetu. Sva ta srca, sve te ruke i sva ta usta vape za srećom, za pravdom, za budućnošću. Svi oni su u svom ljudskom biću prožeti nadom. A nada je duhovna, nebeska, eshatološka. Bilo, dakle, da čujem molitvu ili psovku, pesmu ili suze, liturgijska slavlja ili protestne skupove, znam da se susrećem sa čovekom tražiteljem.

U zemaljskom raju, dakle, uvek će se uz slobodu rađati greh, uz veru ne-vera, uz harmoniju i disharmonija. To je velika drama slobode, a slobode nema ako nema cilja, pa dakle istine; trajne istine.

► **Nije li to zanimljivo: 1 aprila 2005. godine (dan uoči smrti Jovana Pavla II), tadašnji kardinal Jozef Raciinger u Monte Kasinu kaže: “Evropa treba da živi ‘tamen Deus daretur’” (iako ljudi ne veruju – treba da žive “kao da Bog postoji”); danas mnogi neverujući intelektualci pozivaju Evropu da ne zaboravi svoje religijske, u prvom redu hrišćanske korene i svoju “dušu”**

Gde smo?

Nije li ovo i ovakvo moje razmišljanje samo bežanje od stvarnosti, to jest od odgovora? Smatram da nije. Zašto?

Napravimo samo nekoliko kratkih šetnji. Na primer, preko Francuske. Prošetamo li javnim trgovima i krajevima, naći ćemo sve znakove potpune sekularizacije te zemlje.

Ali već dugo se u Francuskoj nije radalo toliko monaških zvanja kao danas. I to onih strogih i kontemplativnih monaha. Hodočasnika u velikim centrima marijanskih svetili-

Papa Benedikt XVI u poseti Velikoj Britaniji

šta sve je više, iako statistike stalno izveštavaju o smanjenju katolika u Evropi (ali, na primer, niko ne izveštava koliko odraslih osoba svake godine za Uskrs prima krštenje; znamo li da su među njima u Italiji na trećem mestu osobe iz arapskih zemalja?).

Mediji nas stalno obavestavaju kako se smanjuje broj katoličkih vernika na području Nemačke. A ko nas izveštava koliko upravo nemačke katoličke dobrotvorne ustanove pomažu najbednijima, najsiromašnijima, ili takozvanim “misijskim zemljama”? Njihova podrška ne opada nego raste, pogotovo u istočnoj Evropi. Kako to da u Srbiji, gde su vernici gotovo svi, ipak nema mnogo pokreta solidarnosti?

Nedavno sam ponovo mogao da posmatram Trg svetog Petra u Rimu i sve ono “spoljnje” što je povezano s kulturnom tradicijom Vatikana. Postoji samo masovno divljenje i čuđenje šta je sve “porodila” hrišćanska kultura. Nije to samo radoznalost. “Globalizovani svet” na Trgu svetog Petra ima svoj jezik, isto kao i potpuno ćutanje više hiljada mladih u dvorani Pavle VI, kada o najdubljim verskim pitanjima progovori Benedikt XVI.

A “mostovi”?

Da li se zaista grade mostovi između crkava i verskih zajednica u Evropi? Postoji li stvaran međureligijski i ekumenski dijalog? Da li postoji suživot tolikih Crkava i verskih zajednica i ima li barem želja, težnja i izgleda za autentičan suživot?

To su pitanja od egzistencijalnog značaja. Za mene su važne reči velikog nemačkog katehete Klostermana: “Dobra teorija je već pola prakse!”

Mogu da kažem, bar za Katoličku crkvu, da je ona danas – darom Duha Svetog – došla do velikih, dubokih i svestrano argumentovanih učenja. Svi dobro znamo da teorija još nije praksa! Ali bar je jasan putokaz prema praksi; znamo kojim putem treba da kročimo!

Činjenica da u Rimu nema ništa manje hodočasnika od vremena Jovana Pavla II, kada su toliki žurili da ga “vide”, nego da, naprotiv, danas dolazi još više onih koji žele da “čuju” Benedikta XVI – samo potvrđuje našu tezu o velikom traženju takvih istinskih putokaza. Nikada do sada u istoriji nije bilo toliko razgovora između Katoličke crkve i muslimana kao danas, a sam Šimon Peres, izraelski premijer, izričito je naglasio da su odnosi između jevrejske zajednice i Katoličke crkve danas na najvišem nivou u istoriji.

Da ne govorimo o knjigama Benedikta XVI koje odmah postaju bestseleri.

Indikativna je stvarnost Velike Britanije. Pre papine posete toj zemlji, svuda kao da je postojala samo kritika, a za vreme same posete i posle toga nastupilo je pak frenetično traganje za njegovim govorima. Dogodilo se pravo medijsko čudo: do posete pape Benedikta XVI, u Britaniji se obično pisalo samo o “spoljnim” dimenzijama događanja, posle toga pažnja se pomera na sadržaj poruke. Premijer te zemlje zahvalio je papi jer je stanovništvo uveo u “pravo promišljanje”.

Te činjenice govore nam da se u svim crkvama i verskim zajednicama sve više pažnje posvećuje suštini, učenju i vizijama suživota, a ne više samo “razlikama” među nama, kao do sada.

Identitet naroda, religije i pojedinca može da se gradi samo u susretu, suživotu i dijalogu, a ne na isključivanju i inatu.

Nije li to zanimljivo: 1 aprila 2005. godine (dan uoči smrti Jovana Pavla II), tadašnji kardinal Jozef Ratzinger u Monte Kasinu kaže: “Evropa treba da živi ‘tamen Deus daretur’” (iako ljudi ne veruju – treba da žive “kao da Bog postoji”); danas mnogi neverujući intelektualci pozivaju Evropu da ne zaboravi svoje religijske, u prvom redu hrišćanske korene i svoju “dušu”.

Da zaključim: po mom skromnom sudu, vapaj Evropljana – pri tome mislim na sve naše krize i nemoći – toliko je dubok i jak da već pobuđuje svitanje nove zore...

Autor je beogradski nadbiskup i mitropolit

Ravnoteža je neophodna

Na svom drumu gde sve više drma hajdučija, gde je čovek odavno prestao biti čoveku vuk, jer sve više liči na gusara koji traži plen, i na lešinara zaudara, iako, bar nominalno, multikonfesionalnija i multikulturalnija nego ikada ranije, Evropa danas nedri i neguje lidere koji je vode u nesorazum sa samom sobom, drugima, i u nesuglasje s Bogom. Osuđuju se multikulturalnost, multireligioznost, a pojedini i religioznost samu osuđuju, podgrevajući tako atmosferu negativnih međuljudskih odnosa evropske ulice

Piše: muftija
Muhamed Jusufspahić

Evropa i religija, kao tema, može biti formulisana i temom – Evropljanin i Bog, a zapravo je tema ona suštinska, koju uvek treba rasvetliti, i oko nje korov raskrčiti, da se jasno vidi odnos čoveka spram čoveka, a time i čoveka spram Stvoritelja svog. Srce takvog odnosa jeste samo srce ljudsko, suštinski smešteno na stazi između Teofobije i Teofilije, stazi koja uvodi čoveka na put koji razdvaja homofobiju od homofilije. Neki

će evropski jezici ljudsko ja redovno pisati velikim slovom, a neki će Božje ime redovno umanjivati malim početnim slovima. Međutim, čovek malo zna, a Bog je Sveznajući! Čovek malo vidi, a Bog je Svevideći! Po sebi je Tvorac svega stvarao sva Svoja stvorenja, a čovek, Evropljanin ili drugi, Stvoritelja svoga, često, spušta na nivo sebe stvorenoga, faraonski, sebe uzdižući... Dešava se čak da čovek na Boga huli i kada Ga negira, a, verujem, kratak je put između Bogobojznosti i Bogoljublja! Upravo, život! Ovaj dar kojim nas dariva Živi i Svevideći, na ovom drumu između straha od čoveka i čovekoljublja. Čovek se plaši i samoga čovekoljublja, kad je srce sebičnošću potopljeno.

Na svom drumu gde sve više drma hajdučija, gde je čovek odavno prestao biti čoveku vuk, jer sve više liči na gusara koji traži plen, i na lešinara zaudara, iako, bar nominalno, multikonfesionalnija i multikulturalnija nego ikada ranije, Evropa danas nedri i neguje lidere koji je vode u nesorazum sa samom sobom, drugima, i u nesuglasje s Bogom. Osuđuju se multikulturalnost, multireligioznost, a pojedini i religioznost samu osuđuju, podgrevajući tako atmosferu negativnih međuljudskih odnosa evropske ulice. I još gore, u svemu što bih mogao nazvati mržnjom, učestvuju i pojedini verski lideri svih vera. Ni na drugim kontinentima nije bolje.

I u vremena Avramova i Mojsijeva, Isusova i Muhamedova dešavala se kod ljudi korupcija svega pa i “duhovnika”.

Nezaposlenost i finansijska kriza su uvek bili problem celoga sveta, ali jedan od ključnih problema današnjice jeste i odsustvo duhovnosti, nepovezanost s Bogom, a ta veza je glavni oslonac ljudskosti i svetionik međuljudskih odnosa i kada se živi u blagostanju i kada se živi u nemaštini.

Nažalost, brisanjem međudržavnih granica nisu obrisane one međuljudske. Ne želim govoriti o evropocentrizmu i evropskoj islamofobiji. Evidentna je. Ako bih o tome, možda bih pre govorio o svemu što muslimani ne čine da islamofobija preraste u islamofiliju. I ta neaktivnost je evidentna, takođe. Međutim, želim ovde ukazati na odsustvo partnerstva između državnih organa zemalja EU i lokalnih evropskih muslimanskih zajednica koje su još pod velikim uticajem svojih nacionalnih i jezičkih matica iako već treća ili četvrta generacija muslimana Evropu oseća i naziva svojim domom. Problem koji pored ključnih, duhovne i finansijske krize, dodatno produbljuje međusobne nesorazume.

Samo je nekoliko primera zapadnih zemalja koje su se odvažile rešavati postojeće i potencijalne probleme muslimanske integracije u svoja društva formiranjem Islamskih zajednica na svome prostoru. Austrija i Belgija su na taj način uspele da, umnogome, amortizuju negativna društvena kretanja koja dovode do netrpeljivosti širih razmera. Poseban primer u negativnom smislu predstavlja Francuska, u kojoj, po mome mišljenju, odsustvo Islamske zajednice Francuske, prepušta muslimane Francuske u rešavanju njihovih duhovnih potreba duhovnim maticama njihovi postojbina, Maroka, Alžira, Tunisa, ali i Turske, Bosne i Hercegovine i ostalih zemalja. To je negativan primer jer omogućava s jedne strane potencijalne turbulencije u bilateralnim odnosima Francuske sa tim zemljama, a s druge strane ne opstruiše postizanje jedinstva samih francuskih muslimana.

Srbija je deo Evrope, i po tome što obuhvata značajnu versku populaciju svih verskih zajednica i crkava. Muslimanska populacija u Srbiji je brojna i nacionalno heterogena, pa se formiranjem Islamske zajednice Srbije, koja svoju utemeljenost gradi na istorijskim, tradicionalnim i verskim osnovama, predupređuju brojni problemi i nesorazumi u budućnosti.

Dakako, potreba za takvom vrstom integracije se ukaže jasnije baš onda kada je problem, takoreći obostrano, zašao u podmaklu fazu.

A Bog? Bog sve nas stvara od jednog muškarca i jedne žene, na Zemlji, koja nam je svima Dom, zajednički dom. Šta se dakle dešava na drugoj strani? U svemu je ravnoteža bitna. Nema naduvanih gladnih stomaka na Istoku, ako nema onih nadebljalih na Zapadu, i nema pokrivenih ženskih lica na Istoku, ako nema razgoličenih tela zapadne žene. Kako se, uostalom, postiže ravnoteža?

Na toj, takozvanoj drugoj strani sveta ispostavlja se da pitanje progressa samih muslimanskih društava, nije samo glavno pitanje u islamskom svetu, već je značajno i za zapadna društva, u koja se muslimanska dijaspora želi integrisati. Mislim da i tu akcija treba da bude zajednička, a da se duhovne osnove u shvatanjima i ljudskim prihvatanjima, revitališu. Kada se povede razgovor o progressu, dakle progressu kulturnih osnova u opštem smislu, kao i progressu života, neki odmah kao primer navode Zapad i smatraju ga primerom progressa u svim oblastima. Zapadno društvo, takođe, sebe smatra modernim. Zbog toga teži da, pored nauke i tehnologije, u sve delove sveta "izveze" i svoju kulturu, umetnost, moral i filozofiju, uopšte svoj način života. S druge strane, postoji razlika između zapadne i islamske kulture, filozofije, umetnosti, morala i načina života. Određene stvari se u islamskoj kulturi smatraju nedostojnim, dok u zapadnoj nije tako, ili barem nije izražena podozrivost spram njih.

Postavlja se pitanje zašto Zapad nazivaju modernim. Da li je to zbog morala, kulture, filozofije i načina života, ili zbog nauke i napretka. Šta je merilo savremenosti? Da li su to spoljna obeležja zapadne civilizacije, poput pornografije,

homoseksualizma, luksuza, koka-kole itd., ili nešto drugo? Da li naučna revolucija na Zapadu predstavlja osnovni uzrok uspostavljanja ovakve kulture? Dakle, ako su zapadna kultura i moral nereligijski, a zapadna politika nemoralna, da li je to proizašlo iz napretka nauke? Ako je tako, oni koji streme nauci i tehnologiji Zapada prinuđeni su da slede zapadnu kulturu i civilizaciju. Ukoliko nepravilnosti i antivrednosti u civilizaciji Zapada predstavljaju posledicu nauke, bilo koje društvo, na bilo kom području, ukoliko dostigne naučni i tehnološki nivo Zapada, suočiće se sa istim tim nepravilnostima i antivrednostima.

Jednom islamskom učenjaku, Šeltutu, jedan zapadni novinar, Hrišćanin, postavio je sledeće pitanje: "Kako ste vi Muslimani tako evidentno nazadni, nepismeni, iako vam je vera, kako kažete, napredna, a mi Hrišćani napredni, pismeni, obrazovani iako nam je vera, kako kažete vi Muslimani neistinita, pa samim tim i nazadna?"

Šeltut je odgovorio veoma precizno: "Mi smo napustili svoju veru, Odanost Stvoritelju, Islam, pa smo nazadovali, a vi ste napustili svoju veru odanost Stvorenome, pa ste kao društvo doživeli napredak."

Moderno islamsko društvo među Muslimanima je moguće, samo gde su ti Muslimani, Medrese Muhammedove medinskomekanske, Darul hikme bagdadske, Al-Azhara kairskoga, Kordobe andaluzijske?! Dok se ne pojave, svako je društvo dobro, samo ako postoji sloboda veroispovesti, koja se garantuje načelima sekularnosti.

Reci: "Ako su vam očevi vaši, i sinovi vaši, i braća vaša, i žene vaše, i rod vaš, i imanja vaša koja ste stekli, i trgovačka roba za koju strahujete da prođe neće imati, i kuće vaše u kojima se prijatno osećate – miliji od Stvoritelja i Njegovog Posalnika i od borbe na Njegovom putu, onda pričekajte dok Stvoritelj Svoju odluku ne donese. A On grešnicima neće ukazati na pravi put." (Tewba 24.)

U *Novom zavetu* se kaže:

28. A Isus im reče: Zaista vam kažem da ćete vi koji podoste za mnom, u novom životu, kada sedne Sin Čovečiji na presto slave svoje, sestri i sami na dvanaest prestola i suditi nad dvanaest plemena Izrailjevih.

29. I svaki koji je ostavio kuću, ili braću, ili sestre, ili oca, ili mater, ili ženu, ili decu, ili zemlju imena moga radi, primiće sto puta onoliko, i naslediće život večni.

30. Ali mnogi će prvi biti poslednji i poslednji prvi. (Matej, 19, stih 28, 29, 30)

Mudrost je izgubljena vernikova stvar, gde god je nađe prihvatiti je. (hadis)

Bog Mudrost daje kome hoće, a onome što mu je mudrost darovana dato je blago neizmerno. Shvatiti mogu samo razumom obdareni. (Bekarah, 269.)

I bojte se Dana kada ćete se svi Stvoritelju vratiti, kada će se svakome ono što je zaslužio isplatiti, i nikome ništa krivo neće učinjeno biti. (Bekareh, 281.)

Na kraju, kao i na početku zahvala pripada Stvoritelju.

Autor je muftija srbijanski

Doba straha

Kada se uzme u obzir atmosfera netrpeljivosti, trebalo bi se podsetiti reči nemačkog katoličkog teologa oca Romana Guardinija. Pre pola veka kazao je: “Nakon svih krvoprolića koja su se dogodila u dva svetska rata, Evropa je pre svega stanje duha... Ali moglo bi se desiti da Evropa propusti svoj momenat”

“**N**e možemo da Evropu vežemo samo za pravo i ekonomske uspehe. Ako u narednih deset godina ne uspemo da joj damo dušu, duhovnost i značenje, izgubićemo bitku”, kazao je Žak Delor. Bila je to 1993. godine, kada se Delor, tada predsednik Evropske komisije, obraćao verskim liderima. Pre nekoliko meseci u intervjuu za francusku televiziju Delor je ponovio da je Evropi potrebna duša, ali je ovog puta istakao da je i 1993. mislio na sekularnu dušu. Potraga za (sekularnom) dušom, očigledno, (još) ne daje rezultate. A jasno je da se Evropska zajednica ne može i ne sme sve-
sti na posledicu saveza francuskog uglja i nemačkog čelika.

Problem evropskog identiteta je više nego prisutan. U oštrom uvodu knjige *Etos Evrope*, britanski profesor Andrej Vilijams (Andrew Williams) piše da više od pola veka nakon što je Evropska unija formirana i dalje postoje sumnje i napetosti u vezi sa razlogom njenog osnivanja. Vilijams smatra da građani EU verovatno nemaju jasniju sliku za šta Evropska unije jeste (s kojim ciljem je stvorena) ili kojim vrednostima se vodi u svom razvoju, nego što je to bilo 1957.

U poslednjih nekoliko meseci političke vođe su, jedan za drugim, proglašavale smrt multikulturalizma. Počela je kancelarka Nemačke izjavivši da je nekada postojala mogućnost “da živimo srećni, jedni pored drugih, ali taj koncept je potpuno propao”. Pridružio se britanski premijer naglašavajući da je vreme da se prestane sa “pasivnom tolerancijom” i pređe u aktivno promovisanje određenih vrednosti. Isto, kao Merkelova, misli i predsednik Francuske Nikola Sarkozy. Jasno je da, kada je reč o suživotu na tlu kontinenta, stvari ne idu glatko.

Glavni problem je vezan za muslimansku populaciju i (ne)mogućnost njihovog integrisanja. Više puta su se sudarili multikulturalizam i liberalizam, tekovine kojima su se demokratska društva, makar donedavno, veoma ponosila. Naime, sloboda govora se našla u sukobu sa poštovanjem verskog pluralizma. Lako je setiti se koliko su uzavrelosti izazvale karikature proroka Muhameda u danskim novinama.

Tamna strana i multikulturalizma i liberalizma pokazala se na primeru Tila Saracina. Saracin, inače čuveni bankar, objavio je prošle godine knjigu *Nemačka ukida samu sebe*. Njegovi stavovi su da svi Jevreji imaju isti gen, da muslimanska populacija “osiromašuje i zaglupljuje Nemačku”, kao i da nikada neće moći da se integriše. Više puta je “upozoravao” na visoki natalitet kod muslimanskih imigranata i prednost koju time stiču. Sve to bi prošlo samo kao još jedan istup

rasizma i ksenofobije da Saracinova knjiga nije više od dva-
deset nedelja najprodavanija i da je do sada kupljeno više od milion primeraka. Vrlo brzo nakon što je sa njegovim idejama stigla da se upozna cela Nemačka, Tilo Saracin, bivši berlinski senator za finansije, dobio je otkaz u Bundesbanci, centralnoj državnoj banci Nemačke. Time mu je još više skočila popularnost jer je u očima ljudi postao onaj koji je otpušten samo zbog svog načina razmišljanja. “Tu ulogu mučenika Tilo Saracin nije zaslužio”, prokomentarisao je jedan novinar.

Slučaj ksenofobičnog berlinskog bankara i njegove popularnosti samo odražava koliko su duboki problemi i strah koji potresaju kontinent.

Prema poslednjim istraživanjima *Pew Research Centara*, islam je religija koja se najbrže razvija u Evropi, gde se broj muslimana utrostručio za poslednjih trideset godina. Muhamed je postalo najčešće ime za dečake u Amsterdamu, Roterdamu, Hagu i Utrehtu. Sedam najpopularnijih imena muških beba u Belgiji su: Muhamed, Adam, Rajan, Ajub, Mehdi, Amin i Hamza.

U jednoj austrijskoj provinciji je donesen zakon kojim nije moguće izgraditi “građevinu neobičnog izgleda i posebnih dimenzija”. U Švajcarskoj su, na referendumu, glasači ubedljivom većinom zabranili izgradnju minareta.

Strah od islama povezan je sa krizom evropskog identiteta. Stiče se utisak da pripadnici te religije preplavljuju Evropu, a percipiraju se kao otuđena, monolitna, nepromenljiva zajednica. Oko 40 odsto Francuza i Nemaca islam smatra više nego pretnjom, prema istraživanju francuskog dnevnika “Mond”. Takođe, nepotrebno je reći da je sve potaknuto i zebnjom od terorizma. Islamski fundamentalizam jeste realnost. Isto tako, još nešto jeste realnost. Nedavno je osvanuo članak koji se zasniva na podacima Europola o broju terorističkih akata i njihovim izvršiocima sa naslovom: “Svi teroristi su muslimani, samo što 99,6 odsto njih to nisu”.

Kada se uzme u obzir atmosfera straha i netrpeljivosti, trebalo bi se podsetiti reči nemačkog katoličkog teologa, oca Romana Guardinija. Pre pola veka kazao je: “Nakon svih krvoprolića koja su se dogodila u dva svetska rata, Evropa je pre svega stanje duha... Ali moglo bi se desiti da Evropa propusti svoj momenat. To bi značilo da jedinstvo, daleko od toga da bude korak u život slobode, postane tonjenje u zemlju zajedničkog ropstva.”

J. Jorgačević

Mapa većinskih religija u Evropi

Ovaj dodatak je napravljen uz podršku Evropske unije. Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenje Evropske Unije.

Projekat "Vrline života u porodici evropskih naroda" finansira Evropska unija kroz program *Medijski fond u okviru evropskih integracija*, kojim rukovodi Delegacija EU u Srbiji a realizuje *BBC World Service Trust*.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec